

szövegek néhol kifejezetten a teoretikai öncélúság és textuális önérdékűség kedvezőtlen képzetét kelthetik az olvasóban. Két szélső példa gyanánt hadd utaljunk itt röviden *Némedi Andrea*, illetve *Szilágyi Zsófia* eddig nem említett dolgozatára. Jóllehet előbbi munkája („[L]enni vagy nem [l]enni, avagy az ifjú olvasó szenvedései?”) a ‚Werther’ újszerűnek ható megközelítését vállalja, amikor – „az olvasó orális fixációjá”-t szem előtt tartva – úgy véli: „Érdemesnek tűnik [...] megpróbálkozni egy identifikációs olvasattal, melynek témája: az önmaga kritikusi létét fogyasztás által megteremteni vágyó, vagyis a (L)enni vagy nem (L)enni alternatívák közt vergődő ifjú olvasó szenvedései.”, mégis az utóbbi („Az orosz regény enciklopédiája”) *Puskin* ‚Anyegin’-jének kiművelt fegyelmű szüzséstruktúra-elemzésével (vagyis talán kevésbé látványos eszközök mozgósításával) a műalkotás beszédére, a „szöveg igényére” (*Rudolf Bultmann*) való odahallgatásnak, produktív ráhagyatkozásnak meggyőzőbb, hatékonyabb példáját képes adni.

Ha igaz, hogy csakis az újraolvasás „mentheti meg a szöveget az ismétléstől (aki nem újraolvas, az szükségképpen mindenhol ugyanazt a történetet olvassa)” (*Roland Barthes*), a kötetben tárgyalt szövegek sorsa – hatástörténetük ezen újabb eseményének fényében is – alapvetően kevés okot ad az aggodalomra. Jellemző, hogy az egyik tanulmány mottójaként is idézett, híres Barthes-szöveghely filozofikuma már a címlapon beszédesen képviselteti magát, aholis egy tollseprű fotója látható. Bár a „klasszikusok leporolásának” kézenfekvő értelmébe viszonylag simán írható bele a valami eredendően ép, tiszta és változatlan identikus (s ekkép konzerváló) visszanyerésének – kétséges érvényű – „kritikai” intenciója, a borítókép hermeneutikája annyiban mégiscsak összetettebbnek bizonyul ennél a jelentésszerkezetnél, amennyiben színes tollaival a tollseprű a megelégedő szárny illúzióját keltvén, az életre, mégpedig új életre hívás mozzanatával írja fölül önnön lehetséges szemléleti „avittságát”.

Vagyis az ismételttség mozzanatába az újszerűség elemét úgy komponálva bele, hogy ezáltal kétszeres hermeneutikai „csavar” figyelmeztessen az itt (is) megkerülhetetlen megértéseméleti evidenciára: „Vajon ismerik-e a fogalmak a változást? Ami változik, az saját művészet-megértésünk és ezzel valójában az a törekvésünk, hogy azt, ami művészet, jobban vagy mélyebben megértsük.” (*Hans-Georg Gadamer*)

BÉNYEI Tamás (szerk.): *Kötelezők. Tanulmányok világirodalmi klasszikusokról.* József Attila Kör – Kijárat Kiadó, 1999.

Halmi Tamás

Egygrammos enciklopédiák

Mozgó-kép-tár

Ha bárki azt gondolná, hogy ismeri a magyar filmtörténetet, jobb, ha ellenőrizi tudását – mondjuk a Magyar Filmintézet eddig megjelent két filmtörténeti CD-ROM-ján. Biztosan talál új információkat! Ekkora adathalmazzal kevés kiadvány büszkélkedhet. A magyar filmtörténet feldolgozása, rendszerezése az alapos tanulmányokon, könyveken kívül az elektronikus adathordozók gyanús és „bonyolult” világában is helyet kapott.

A Magyar Filmintézet (új nevén Magyar Nemzeti Filmarchívum) hat multimédiás CD-n tervezi kiadni az elmúlt 100 év magyar filmtermésének kimerítő összefoglalását. (1. Játékfilmek a kezdetektől 1944-ig; 2. Dokumentumfilmek a kezdetektől 1920-ig; 3. Játékfilmek 1945 és 1962 között; 4. Dokumentumfilmek a Horthy-korszakban; 5. Játékfilmek 1963-tól napjainkig; 6. Dokumentumfilmek 1945-től napjainkig) Ebből a sorozat-

ból eddig az 1. és az 5. számú CD jelent meg, vagyis a magyar játékfilmek kezdeti, 1944-ig tartó időszakának, illetve az 1963 utáni korszak filmjeinek feldolgozása. A lemezek Komár Erzsébet szerkesztői munkáját dicsérik.

A két CD felépítése hasonló: hálószerűen fogják össze a korszak filmjeiről közölt információkat, vagyis bármely két adat összeköthető egymással, nincs kényszerűen meghatározott lineáris útja a barangolásnak. A kínált útvonalak a következők (1. CD): filmek, alkotók, mozgóképek, snittek közelről, filmirodalom, album. Természetesen minden menüpont almenüpontokat rejt. Például az 1. CD-n a filmekben belül a következő választásokat kínálja a program: összes film, némafilmek, hangos filmek, filmtári filmek, elemzett filmek. Ezután választhatunk a már tematikusan szűkített filmcímlistáról, ahol a program által kínált összes szempontból (filmográfia, cselekmény, tanulmány, filmrészlet) megvizsgálhatjuk a művet. Kár, hogy a szerkesztőknek – adat- és helyszűke miatt – válogatniuk kellett a szempontok közül: csak néhány film „járható körül” minden vonatkozásban. Van köztük olyan, amelyeknek csak a filmográfiáját találjuk meg, másoknál a cselekmény is szerepel, de tanulmány, filmrészlet nem tartozik hozzájuk. A filmográfiák kimerítőek, a cselekményleírások tömörek és egyszerűek, a filmrészletek jó minőségűek, a tanulmányok közül viszont sajnos csak a programban is olvasható szerzőt és címet találjuk. Kár, hogy a tanulmányok, utalások rendszerezése nem terjed ki az adott filmről másutt fellelhető írásokra is. Bibliográfiára – a Magyar Filmintézet könyvtárához hasonlóan – minden film kapcsán nagy szükség volna. Az adott filmek alkotóiról az általunk keresett személy nevére kattintva tudhatunk meg többet. Az alkotók közül egyébként szakma szerint is válogathatunk. A jelentősebb filmesek filmográfiája, életrajza és életművük egy-egy filmrészlete mellé portré is jár.

Öröm, hogy a szerkesztők nemcsak szerkesztők, nemcsak egyszerű adatbázist kívántak létrehozni, hanem a filmek által felvetett esztétikai kérdésekre is választ, illetve illusztrációt kerestek. Ugyanis éppen az a kérdés, ki és mire használhatja ezt a néhány grammnyi lemezt. Ha meg kell keresnünk egy-egy film, egy-egy alkotó adatait, az adatbázis könnyedén segít. Ha szerencséje van a filosz-m kedvelőnek, még filmrészletet, elemzést is talál. De ha már tanítani akar ebből a tanár – korunk tantárgyfelosztásának realitását megelőzendő –, nehezebben boldogul, hiszen a sok filmhez mindössze 13 – korszakot, stílusirányzatokat bemutató – résztanulmány tartozik. Igaz, a CD tartalmazza a filmszakirodalom teljes bibliográfiáját, a hiányzó filmtörténetet van honnan szemlézni!

A CD legsajátosabb menüpontjában (Snittek közelről) „szakszerűen” vizsgálhatunk meg néhány filmrészletet. A szerzők a tanulmányokban előkerülő fogalmakat, szempontokat alapul véve végtelen szócikk-listát állítottak össze. A műfaji, stílusi, dramaturgiai, narrációs vizsgálódáson kívül a filmekben

előforduló helyszínek, motívumok, montázsok és kameramozgások különböző típusaira is találunk képi illusztrációt. Sajnos, ez sem teljes. Bizonyos fogalmakhoz nem tartoznak mozgóképek (például: kocsizás, daruzás stb.). A menüpont célja az, hogy az alkotómunkát közelről, a maga részleteiben mutassa be, filmelméleti, filmtörténeti és kortörténeti szempontból. Öröm, hogy a szerkesztők nemcsak szerkesztők, nemcsak egyszerű adatbázist kívántak létrehozni, hanem a filmek által felvetett esztétikai kérdésekre is választ, illetve illusztrációt kerestek. Ugyanis éppen az a kérdés, ki és mire használhatja ezt a néhány grammnyi lemezt. Ha meg kell keresnünk egy-egy film, egy-egy alkotó adatait, az adatbázis könnyedén segít. Ha szerencséje van a filosz-műkedvelőnek, még filmrészletet, elemzést is talál. De ha már tanítani akar ebből a tanár – korunk tantárgyfelosztásának re-

alítását megelőzendő –, nehezebben boldogul, hiszen a sok filmhez mindössze 13 – korszakot, stílusirányzatokat bemutató – résztanulmány tartozik. Igaz, a CD tartalmazza a filmszakirodalom teljes bibliográfiáját, a hiányzó filmtörténetet van honnan szemlézni! *Balogh Gyöngyi* és *Király Jenő* legújabb – a lemezen még nem szereplő – könyve („Csak egy nap a világ...” A magyar film műfaj- és stílustörténete 1929–1936) kínálja a legátfogóbb rendszerezést. A Király-könyvből hiányzó adatbázist (filmográfia) és képeket tökéletesen kiegészíti a CD; mintha egy eltört edény két egybeillő darabjai volnának. A „Snitek közelről” menüpontban viszont a felkészült tanár könnyedén használhatja a tananyag illusztrálására a CD-t. Kár, hogy éppen a fogalmak maradnak magyarázat nélkül.

A közel 1000 film információs anyaga, 500 fotó, 300 életrajz és 50 filmből kivett, egy órányi mozgókép felbecsülhetetlen anyag. Hasonló adatmennyiséggel rendelkezik az 5. lemez is: közel 700 film adatait tartalmazza, 800 életrajzot közül, 300 fotót és 28 (összesen egyórányi) filmrészletet. A sorozat újabb darabja az 1963 után készült játékfilmeket az első lemez felépítéséhez hasonlóan mutatja be. A két CD megjelenése között eltelt három év hosszú idő a számítertechnika fejlődésében, még sincs jelentős különbség a lemezek technikai kivitelezésében, tervezésében. Tapasztható ugyanakkor néhány (többnyire pozitív) szerkezeti eltérés. A kínált „útvonalak” ennél a CD-nél is hasonlóak: filmek, alkotók, mozgóképek közelről, filmirodalom, album. Egyetlen új menüpont egészíti ki a korszak vizsgálatát: cégek, intézmények. Ezen kívül a szerkesztők gondoltak arra is, hogy létrehozzanak sűgő, kereső és nyomtatás menüpontokat is, hátha valaki eltévedne, vagy célirányosabban szeretne keresgélni. Az első lemezhez hasonlóan – természetesen – újabb mellékutak nyílnak minden „főútról”. A filmek közül ezúttal műfajok, stílusok és díjazás szerint lehet válogatni. A végcélhoz – a filmekhez – érve a mű adatait és a cselekmény rövid leírását minden esetben közreadják a szerkesztők, tanulmányt, mozgóképet csak ritkán. Az alkotókat nemcsak név szerint, hanem szakmák, filmgyártók és díjazás alapján is rendszerezi a lemez – s talán nincs olyan filmes, aki kimaradt volna ebből a gyűjteményből.

A szerkesztői munka talán legizgalmasabb végeredménye ezúttal a „Mozgóképek közelről” fejezet. Az első lemezhez hasonlóan itt is fogalmi szempontrendszer alapján vizsgálhatjuk meg a CD-re felkerült filmrészletet. A főbb aspektusok a következők: rendezés, forgatókönyv, vágás, hang, látvány, színészet. Az első lemezzel ellentétben itt már a fogalmakhoz magyarázatok is írtak a szerkesztők. Akadnak persze hiányok: több a fogalom, mint az illusztráció. De a kiadó szándéka az, hogy a „Mozgóképek közelről” fejezeteket továbbfejlesztve, önálló adatbázist hozzon létre, amelynek segítségével a magyar filmtörténet, illetve a fogalomtár egészéből válogathat majd az érdeklődő. Vagyis ez amolyan ízelítő, kísérlet csupán. Akárcsak az első lemez esetében, itt is az a véleményem, hogy a mozgóképtanítás egyik leghasznosabb segédanyaga van születőben: könnyedén, gyorsan és szakszerűen adhatja át a filmtanár a filmesztétikai ismereteket.

Feltétlenül említést érdemel a két lemez formai kivitelezése. Mindkét esetben tudatos a látványtervezők törekvése, hogy éreztessék a kort, amelyben a filmek születtek. Ez a szándék az első CD-nél egységesebben valósul meg. A barnás-sárgás árnyalatú színvilág megnyerő antikvitás-hangulatot kölcsönöz, a címlapon megjelenő Karády-portré színezett változata mégis korszerűséget sugall. A menüpontok feliratai is harmonizálnak a háttérrel, a megjelenő szövegek viszont a szövegfájlok Windows-os sivárságára emlékeztetnek. Ennek – nyilván – praktikus okai voltak. Az 5. lemez a hatvanas évek neon színvilágát és geometrikus formákat kedvelő együgyűségét idézi. Sajnos, a lemez látványvilága láttán nem támad vágyam arra, hogy újra átéljem a korszak divathullámain. A különböző menüpontokhoz kapcsolt formák és színek csúnyák és főleg semmi közük a benne megjelenő tartalomhoz. Ez alapvető hiányossága mindkét kiadványnak: csak a verbális tájékoztatásra épít, nem alakít ki olyan sajátos formai jelrendszert, amelyben helyükre kerülnének a címek, nevek, filmrészletek. (Az azóta megjelent Jancsó-CD al-

kotói bátor kísérletet tesznek arra, hogy a vizuális kidolgozottság mindvégig átgondolt, egyéni legyen.)

Mire jó még egy ilyen CD? Természetesen zenehallgatásra! Mindkét lemezen található néhány korszakos filmsláger, egy-egy képi illusztrációval.

A két CD-enciklopédia többet kínál a szakkönyvek verbális felidéző erejénél, valamennyi igényünket ugyanakkor mégsem tudja kielégíteni. Jó lenne minden filmről, minden alkotóról mindent tudni, az összes tanulmányt egy kézben tartani, és bármelyik filmet gombnyomásra elejétől végéig végignézni. Tudom, ez lehetetlen, ennek az „örült” elvárásnak nem felelhet meg egyetlen szakkiadvány sem. Valamit a felhasználónak is tennie kell! Például végigjárni a lemez így is végtelennek tűnő adatláncolatát: tanulmányozni, rádöbenni, összefüggéseket felfedezni, tanítani vagy csak nosztalgizálni „az eltűnt idő nyomában”. Aztán a kedvenceket újra nézni, ha még van hol...

KOMÁR Erzsébet (szerk.): *Játékfilmek a kezdetektől 1944-ig; 1963-tól napjainkig*. Magyar Filmintézet

Vidovszky György

Bibliaismeret

Bár – épp az egyházi kiadók jóvoltából – sokasodnak a Bibliával kapcsolatos valóban szaktudományos és igényes m vek, hiánypótló Dér Katalin és Horváth Pál nagyszabású és egészében sikeres vállalkozása, amennyiben közös könyvükben igyekeznek átívelni azt a hiátust, amely a Biblia szokványos verbális értelmezése és a részdiszciplináris elemzések között feszül.

Amű kisebb hiányosságainál jóval több kerül a mérleg másik serpenyőjébe: objektív, felekezeten kívüli látásmódja, elegáns struktúrája, összefogottsága és szabatos – olykor kissé talán túlságosan is tömörített – megfogalmazása. A „Bibliaismeret” ebből a szempontból talán leginkább amolyan első reflexiós szintnek nevezhető, mely kétségtelenül elsősorban azt a főleg tizen-huszonéves ifjú generációt tartja szem előtt, amely kisiskolás hittan-tanulmányai óta – vagy éppenséggel ezek hiányában – most szembesül először adekvát módon az eredeti szöveggel.

A szerzők kifejezett szándéka, hogy bevezetőt adjanak a – meglehetősen szerencsétlen elnevezésű – „bevezetés-tudományba”, majd ezen kissé túltekinve ízelítőt adjanak az egzegézis műhelymunkájából. A „bevezetés valamely tudományba” itt szerencsére nem afféle brosúra-szintű ismeretterjesztés, hanem – a görög terminusnak megfelelően „eisz-ágó”, azaz bevezetés a szent iratok keletkezés- és hagyománytörténetébe (= izagógika), míg az egzegézis „ex-ágó”, épp ellenkezőleg: kivezet a szövegből, amennyiben feltárja annak mondanivalóját, természetesen lingvisztikai, strukturális és esztétikai szempontokat sem nélkülözve.

Örömmre szolgált, hogy a szerzők felvállalták a történetkritikai módszer valamennyi haladó hagyományát, beleértve a formatörténeti iskola korszakos újításának módszerét is. Bár e módszert ma már erősen bírálják és végóráját hirdetik, valójában helyette jobbat még nem sikerült kimunkálni. A hermeneutika fegyvertárát felhasználó formakritika fényében a bibliai történetek nem nevelésügyi mesék, hanem a mi görög filozófiára épülő műveltségünkötől eltérő keleti milióban, évezredek viharában kikristályosodott alkotások, amelyek a kereszténység térhódításával meghatározók lettek egész európai kultú-